

SEKÜLERLEŞME VE GÖÇ İLİŞKİSİ: SURİYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİ

© Ramazan AKKIR^a

Öz

İçinde yaşadığımız modern dünyanın dilini belirleme özelliğine sahip olan sekülerleşme, dinin toplumsal etkisinin zayıflaması anlamına gelir. “Sekülerleşme ve Göç İlişkisi: Suriyeli Mülteciler Örneği” başlıklı bu nitel çalışma, İstanbul’da ikamet eden Suriyeli mülteciler üzerinden sekülerleşme ile göç olgusu arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Sekülerleşmenin göç olgusu ile olan ilişkisi, farklı toplum yapılarında değişiklik arz etmektedir. Bundan dolayı, sekülerleşme-göç ilişkisinde genel bir yargıya ulaşmak oldukça zor görünmektedir. Ancak biz, Suriyeli mülteciler üzerinden belli sonuçlara ulaşmaya çalışacağız. Sekülerleşme-göç ilişkisini analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma, kartopu örnekleme tekniği ile kendilerine ulaşılan 15 Suriyeli mülteci ile yapılan mülakatlar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu makalenin temel tezi, zorunlu göç sonunda İstanbul’da yaşamaya başlayan Suriyeli mültecilerin sekülerleşmeye başladığı sorunsalıdır. Açıkçası, Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılının mart ayından itibaren Türkiye’ye göç etmeye başlayan mültecilerin bireysel ve toplumsal yaşamı üzerinde dinin etkisi gittikçe azalmaya başlamıştır. İstanbul’da yaşayan Suriyeli mültecilerin sekülerleşme eğilimi göstermesinin arka planında Türk toplumuna uyum sağlama isteği, mahalle baskısından uzaklaşma, eğitim kurumlarında dini doğru öğrenme ve yaşadıkları trajik olaylardan dolayı Yaratıcı ile olan ilişkilerini gözden geçirme motivasyonları yer almaktadır. Nitel verilerin esas alındığı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde farklı boyutlarıyla sekülerleşme kuramı ile beraber göç olgusu analiz edilmiş, ikinci bölümde de yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat verileri yorumlanmıştır. Son bölümde ise ulaşılan sonuçlar, maddeler halinde değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Din Sosyolojisi, Din, Sekülerleşme, Göç, Suriyeli Mülteciler.

---

^a Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, ramazanakkir@gmail.com

THE RELATION OF SECULARIZATION AND IMMIGRATION: THE CASE OF SYRIAN REFUGEES

Secularization, which has the characteristic of determining the language of the modern world we live in, means the weakening of the social influence of religion. This qualitative study, entitled Secularization, and Immigration Relationship: The Case of Syrian Refugees, aims to examine the relationship between secularization and migration through Syrian refugees residing in Istanbul. The relationship of secularization with the phenomenon of migration varies in different social structures. Therefore, it seems quite difficult to reach a general judgment in the relationship between secularization and immigration. However, we will try to reach certain conclusions about Syrian refugees. This study, which aims to analyze the relationship between secularization and migration, has emerged as a result of interviews with 15 Syrian refugees who were reached by snowball sampling technique. The main thesis of this article is that the Syrian refugees who started to live in Istanbul after the forced migration started to become secular. Frankly, Syria since March 2011 as the starting year of the civil war Syrian refugees have begun to migrate to Turkey. Since then, the influence of religion on the individual and social lifestyle of refugees has been declining. Behind the secularization tendency of the Syrian refugees living in Istanbul, there is the desire to adapt to Turkish society, to move away from peer pressure, to learn religion correctly in educational institutions, and to revise their relations with God because of the tragic events they have experienced. This study, which is based on qualitative data, consists of three parts. In the first part, the phenomenon of immigration with secularization theory with different dimensions is analyzed, and in the second part, the interview data are interpreted. In the last section, the results are evaluated in terms of items.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Dinin tamamen yok olması, tanrının ölümü, dini kurumların etkisini kaybetmesi, dinin nüfuz alanlarının sınırlandırılması veya dinin toplumsal ağırlığını kaybetmesi gibi farklı anlam çerçevelerine sahip olan sekülerizm, son dönemde yoğun olarak tartışılmaktadır.¹ Odağında toplumsal değişimin olduğu sekülerizmin, insan bilincini dönüştürme özelliğinin olduğu da

¹ Mehmet Ali Kirman, "Sekülerleşme Perspektifinden İnsan-Din İlişkisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği", *Sekülerleşme ve Dini Canlanma, Sempozyum* (Ankara: 22-23 Ekim 2008), 292; M. Ali Kirman- Abdullah Özbolat, "İslam, Kutsal ve Seküler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2017): 20.

bilinmektedir. Kutsal veya doğaüstü toplum algısından rasyonel, ampirik veya modern toplum formuna geçişi ya da Max Weber'in çarpıcı ifadesiyle dünyanın büyüden arındırılması sürecini ifade eden bu yeni durum, en fazla din olgusunu ilgilendirmektedir. Geleneksel dönemde toplumsal gerçekliğin merkezinde bulunan ve hayatın her alanını kuşatan din, modernitenin dili olan sekülerleşme ile beraber hâkim pozisyonunu kaybetmeye başlamıştır.

Neredeyse tarihin başından beri insanoğlu ekonomik, sosyal ve dini gerekçelerle bir yerden başka bir yere kendi isteğiyle veya içinde bulunduğu şartların zorlamasıyla göç etmiştir. Göç eden insan topluluğu, kendi anlam dünyasını yanında taşımakla beraber, içine taşındığı yeni dünyanın kültürel standartlarını da benimsemek zorunda kalmaktadır. Ancak yeni şartlara uyum sağlamaya çalışan mülteciler veya göçmenler; dini, kültürel veya ekonomik sıkıntılarla da karşı karşıyadır.

Türkiye, 2011 yılının mart ayında başlayan Suriye iç savaşından sonra uygulamış olduğu açık kapı politikası ile yoğun mülteci akınına maruz kalmıştır. Üç buçuk milyonu aşan ve Türkiye'nin farklı bölgelerinde ikamet eden mülteciler, dinsel anlamda bir değişim yaşamaktadır. Her ne kadar göçün, sekülerleşmeyi hızlandırdığı iddiası oldukça tartışmalı olsa da Suriyeli mülteciler özelinde bu çalışmanın temel tezi, Suriyeli mültecilerin yaşamış olduğu zorunlu göçün, onları seküler bir tavra sürüklediği yönündedir. Göç, Suriyeli mültecileri bilinçli veya bilinçsiz sekülerleştirmektedir.

Din sosyolojisi veya din psikolojisi literatürü tarandığında sekülerleşme, göç, toplumsal ve kültürel uyuma dair yapılan çalışmaların son dönemde bir hayli arttığı görülecektir. Ayten Ali ve Zeynep Sağır tarafından yapılan *Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma* başlıklı nicel çalışmaya göre, sığınmacıların olumlu dinî başa çıkma etkinliklerine olumsuz dinî başa çıkma etkinliklerinden daha fazla müracaat ettikleri görülmüştür.² Bu alanda yapılmış bir diğer çalışma da Erol Erkan'ın *Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği* başlıklı çalışmadır. Erkan'a göre, iki topluluğun ortak inancı olan İslam, toplumsal uyum ve bütünleşmede önemli roller üstlenmektedir. İslam dini, bir arada yaşamının ve sorunları çözmenin referansını oluşturmaktadır. Her iki halkın zamanla birbirine benzemeye başladığını vurgulayan Erkan, mültecilerin Türk toplumuna ve kültürüne

² Ayten Ali-Zeynep Sağır, "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014): 16-17.

uyum sağlayabilmek için değişmeye başladıklarını belirtmektedir. Erkan'ın ulaştığı bir diğer sonuç da sığınmacıların özellikle kılık-kıyafet gibi biçimsel dini unsurlarda mahalle baskısının etkin olduğu ve bundan dolayı da ahlakî boyutun arka planda kaldığıdır.³ Zeynep Özcan'ın yaptığı *Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumları ile Dinî Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* ve "Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Deneysel Bir Araştırma"⁴ da farklı sonuçlara ulaşmıştır. Özcan'a göre, mülteci öğrenciler, yaşadıkları zorunlu göçün travmatik sonuçlarını azaltmak için dine yönelmekte, dinî referanslara atıf yapmakta ve yaşanan olumsuzlukları sınav olarak değerlendirmektedir. Allah'a yönelmenin kendilerine güç vereceğini düşünen mülteci öğrenciler, Türkiye'deki hayatlarından memnundur. Türk kültürün norm ve değerlerine uyma ve sosyal yapıya entegre olma konusunda da başarılı oldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra, mülteci öğrencilerin dil konusundaki eksikliği ve dil farklılığı topluma uyum sağlamada engel teşkil etmektedir.⁵ İbrahim Arslan, Yusuf Bozgeyik ve Erdal Alancioğlu tarafından yapılan *Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği* başlıklı çalışmada, ülkemizdeki mültecilerin herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmektedirler. Bunun sebebi de ülkeler arasında geçmişe dayalı ortak tarihi ve kültürel bağlardır.⁶ Elife Yeter tarafından yapılan *Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği* başlık çalışma toplumsal uyum sürecinde yaşanan etkileşimi göstermesi bakımından önemlidir. Göçün, göçmenler ve yerliler arasında karşılıklı değişim meydana getirdiğini belirten Yeter, Kahramanmaraş özelinde kadınlarının dış kıyafetindeki değişikliklerde bu dönüşümün kendini gösterdiğini belirtmiştir. Kahramanmaraş'ın dini geleneğinde özel bir mevkie sahip olan ve türbanı simgeleyen *mantonun ferace* ile yer değiştirmesi bu etkileşimin açık bir

³ Erol Erkan, "Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XVI/2 (2016): 87-88.

⁴ Zeynep Özcan, "Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Deneysel Bir Araştırma", *bilimname* XXXVII/1 (2019).

⁵ Zeynep Özcan, "Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumları ile Dinî Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (2019): 139-143.

⁶ İbrahim Arslan-Yusuf Bozgeyik-Erdal Alancioğlu, "Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği", *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* III/4 (2016): 146-147.

göstergesidir.⁷ *Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din*⁸, *Bütünleşme ve Ayrışma İkileminde Kent Mültecileri: Konya'da Suriyeli Mülteciler*⁹, *Suriyeli Ortaokul Öğrencilerinin Psikososyal Uyum Sorunları ile Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*¹⁰ ile *Toplumumuzun Mülteci Algısında Dini ve Sosyal Etmenler: Türkiye'de Bulunan Suriyeliler Bağlamında*¹¹ başlıklı tezler de göç, toplumsal uyum ve din gibi sosyal olguları derinlemesine tartışmaktadır.

Göç olgusunun sekülerleşmeyi etkilediği tezini savunan bu makale, kartopu örnekleme tekniği esas alınarak Suriyeli mültecilerle yapılan mülakatın sonucuna dayanmaktadır. Yeni toplumsal gerçekliğe adaptasyon, mahalle baskısından uzaklaşma, yaşadıkları trajediden dolayı tanrıya sitem etme ve özgürlük ortamının sağladığı dini doğru öğrenme motivasyonları mültecileri sekülerliğe ve seküler bilince itmektedir.

A. Teorik Çerçeve: Sekülerleşme-Göç İlişkisi

1. Sekülerleşmenin Anlamı ve Kapsamı

Modernliğin ve değişim anlayışının küre üzerinde etki alanını artırması ile beraber bazı kavram ve değer yarguları gündemi belirlemeye, etkilemeye ve dönüştürmeye başlamıştır. Toplumsal değişimin kaçınılmazlığı, dinin etkisini kaybetmeye başlaması ve dinin veya dini yapıların kamusal etkisini kaybederek yerini rasyonel akla bırakması gibi başlıklar bu dönüşümün göstergelerindedir. Laiklik, dünyevileşme veya sekülerizm etrafında tartışılmaya devam eden sekülerlik kavramı da tartışmanın belli başlı temalarıdır. Semantik olarak 'nesil', 'periyot', zaman dilimi ve yüzyıl gibi farklı anlamlara gelen seküler kavramı, taşıdığı nesil vurgusunun yanı sıra; yüzyıl veya devir anlamlarına da gelmektedir.¹² Latince'deki "saeculum/çağın ruhu" kavramından üretilen sekülerleşme,

⁷ Elife Yeter, *Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği*, *Antakiyat: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2018): 122-123.

⁸ Zeynep Sayın, *Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018).

⁹ Navruz Mücahit, *Bütünleşme ve Ayrışma İkileminde Kent Mültecileri: Konya'da Suriyeli Mülteciler* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2015).

¹⁰ Cengiz Erdi, *Suriyeli Ortaokul Öğrencilerinin Psikososyal Uyum Sorunları ile Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi, 2018).

¹¹ Zülal Kökel, *Toplumumuzun Mülteci Algısında Dini ve Sosyal Etmenler: Türkiye'de Bulunan Suriyeliler Bağlamında* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017).

¹² Ramazan Altıntaş, *Din ve Sekülerleşme* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2005), 41.

dünyaya veya dünyevi şeylere ait olma ile beraber din işlerinden uzaklaşmak demektir.¹³ Dinin veya dini kabul edilen değer düzeneğinin sosyal ve kültürel önemini yitirdiği tarihsel süreci ifade eden bu teori, temel olarak dinin modern toplumdaki yeri ile ilgilenen bir tez olma özelliği taşır. Bu kapsamda sekülerleşen toplumlarda kültürel otoriteden yoksun olan din veya inanç ile beraber dini kuruluşlar etkisini kaybetmeye başlar. Böylece kamusal hayat, doğaüstü olaylara atıf yapmadan kendini organize etmeye çalışır.¹⁴ Dini ve dinsellikle atfedilen her şeyi toplumsal hayatın dışına itmeye çalışan bu yeni durum, bu dünyayı esas alan insan merkezli yaşama ve düşünme esasına dayanır.

Sekülerleşme teorileri incelendiğinde, toplumların sekülerleşme süreçlerinin kültürel koşullar, yapısal değişiklikler ve belirli tarihsel olayların bir birleşimi olarak açıklanmaya çalışıldığı görülecektir. Öncelikle rasyonalizasyondan kaynaklanan sekülerleşme, dinin toplumsal gücünü zayıflatma amacı taşır.¹⁵ Bu tezin merkezinde dinin toplumsal hayattaki etkisini kaybetmesi iddiası bulunmaktadır.¹⁶ Dinin toplumsal öneminin büyük ölçüde azalmasının¹⁷ arka planında; tanrının toplumsal konumunun zayıflamasına veya tanrısal otoriteye nispetle dünyevi perspektifin üstünlüğüne odaklanan bir toplumsallık bulunmaktadır.¹⁸

Sekülerleşme tartışmalarında Peter Berger farklı bir konuma sahiptir. Sekülerizmi açıklamak için kaos kavramına müracaat eden Berger'e göre, 'dipsiz uçurum' anlamındaki Grekçe bir kelimedenden türeyen İngilizce 'chaos' kelimesi ile "dikkatli olmak" anlamındaki Latince kaynaklı din arasında var olan ilişki, seküler gerçekliği tasvir eder. "Dikkat edilmesi gereken en dehşetli tehlike, bir kimsenin kutsalla olan bağlarını koparıp kaos tarafından yutulabilmesidir" diyen Berger, insanın kutsal ile olan irtibatının kopmasının bireysel ve toplumsal kaosun ortaya çıkması ile sonuçlanacağına dikkat

¹³ Mehmet Özay, *Sekülerleşme ve Din* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2007), 116.

¹⁴ Frank J. Lechner, "Secularization", erişim tarihi: 8 Mayıs 2019. <http://sociology.emory.edu/home/documents/profiles-documents/lechner-secularization.pdf>

¹⁵ Lechner, "Secularization".

¹⁶ Katarzyna Zielinska, "Concepts of Religion in Debates on Secularization", *Approaching Religion* 3/1 (June 2013): 33.

¹⁷ Karel Dobbelaere, "Towards an Integrated Perspective of The Processes Related to the Descriptive Concept of Secularization", *Sociology of Religion* 60/3 (1999): 232.

¹⁸ Steve Bruce, *Secularisation: in Defence of an Unfashionable Theory* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 2.

çeker.¹⁹ Dini ayin ve ritüellerin anlamının aşınması veya yüzeyselleşmesi anlamına da gelen²⁰ sekülerleşme, toplum ve kültür alanlarının dini kurumlar ve sembollerin egemenliğinden çıkarılması sürecidir. Tüm dünyada tek bir biçimde gerçekleşmeyen sekülerleşme; kadınlardan ziyade erkeklerde, çok genç ya da yaşlılardan ziyade orta yaş kuşağında kırsal kesimden ziyade şehirlilerde Katoliklerden ziyade de Protestan ve Yahudiler üzerinde etkili olmaktadır.²¹

Toplumların sekülerleşme süreci üzerine yapmış olduğu çalışmalarla tanınan Bryan Wilson'a göre de sekülerleşme sürecinde yaşanan aslında dinin sosyal işlevlerinin ortadan kalkması hadisesidir. Ancak bu durum dini uygulamaların veya dini kurumların bireysel yaşamlar üzerindeki etkisinin tamamen azalması olarak da anlaşılmalıdır.²²

Sekülerleşme tartışmalarında Weberyen bir perspektife sahip olan Chaves'e göre de sekülerleşme, bizatihi dinin kendisinin öneminin azalması anlamına gelmez; o, dini otoritenin kapsamının azalmasıdır. Dinin toplumsal kurumlar üzerindeki etkisinin azalması anlamıyla sekülerleşmenin boyutları; laiklik, içsel sekülerleşme ve dini bağlılığın azalması biçimindedir.²³

Belli bir zaman dilimi içerisinde dinin, dinsel mekanizmaların ve batıl inançların toplumsal düzeydeki prestijlerinin ve topluma etki etme güçlerinin göreceli olarak azalması anlamını taşıyan klasik sekülerleşme teorisine göre, modernleşme ile beraber dinin etkisi azalmış, din günlük pratiklere yön verme özelliğini kaybetmiş ve baskın kültür olma vasfını yitirmiştir.²⁴ Modern bilimin etkisiyle, inançlar akli bir düzeye indirilmiş; din, hayatı anlamlandıran tek hakikat olmaktan çıkartılarak alt bir sisteme dönüştürülmüş,²⁵ dini kurumlar da etki ve nüfuzunu kaybetmiştir.²⁶ Bu anlamda sekülerleşme, "dünyanın büyüden arınması"dır. Bu arınma,

¹⁹ Peter Berger, *Kutsal Şemsiye* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 66.

²⁰ Mehmet Emin Köktaş, *Din ve Siyaset* (Ankara: Vadi Yayınları, Ankara), 17.

²¹ Berger, *Kutsal Şemsiye*, 167-169.

²² Bryan Wilson, *Religion in Sociological Perspective* (New York: Oxford University Press, 1981), 207-208.

²³ Mark Chaves, "Secularization as Declining Religious Authority", *Social Forces* 72/3, (March 1994), 750-757.

²⁴ Volkan Ertit, *Sekülerleşme* (Ankara: Liberte Yayınları, 2014), 29-65.

²⁵ Karel Dobbelaere, "Sekülerleşmenin Anlamı ve Kapsamı", trc. Mehmet Süheyl Ünal, *Din Sosyolojisi, Çağdaş Gelişmeler*, der. Peter B. Clarke (İstanbul: İmge Kitabevi, 2012), 13.

²⁶ Ali Köse, *Sekülerizm Sorgulanıyor* (İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002), 14.

kurtuluş aracı olarak rasyonelliği,²⁷ hesaplanabilirliği ve bilimsel gelişmelerin hayata yön vermesini içermektedir.²⁸ Asal'a göre de seküler alan, "İnsan hayatının zamanla kendisini dini gücün kontrolünden kurtardığı ve dinin pozisyonunu değiştirmeyi başardığı bir alan"dır.²⁹

Her ne kadar sosyal bilimciler arasında sekülerleşmenin ne olduğu veya sınırları oldukça tartışmalı olsa da³⁰ bu kuram, temel olarak iki iddia üzerine kuruludur. Bunlardan ilki, dini kurum ya da grupların toplumsal hayat üzerindeki gücünü yitirmeleri; ikincisi ise bireyin kararlarında dinin etkisinin giderek önemini yitirmesidir.³¹

2. Seküler Dünyada Din ve Göç Olgusu

İnsanlık tarihinin tartışmalı konularından olan dinin tanımlanması veya onunla ilgili ortak bir tanıma ulaşılması zor görünmektedir. Batılı din bilimciler, özcü ve işlevsel olmak üzere dini iki kategoride tanımlama eğilimindedir. Ana hatlarıyla Durkheim'a ait olan ve dinin toplumsal fonksiyonu üzerine yoğunlaşan işlevselliğe karşı Weber'in temel vurgusu, dinin özünün ne olduğudur.³² Özcü bir tutum sergileyen Weber'in, "ruhun kurtuluşu için bir girişim" olarak tanımladığı dini, Durkheim, kilise etrafında bireyleri bir araya toplayan dayanışma unsuru olarak betimler.³³ Yine sosyal fonksiyonundan dolayı dini, toplumun bir tezahürü olarak gören Durkheim'in tanımının aksine Otto, onu kutsalın tecrübesi³⁴ olarak değerlendirir. Etrafı olağanüstü gerçekliklerle çevrili olan insanın kutsala cevabı³⁵ niteliğinde olan din, doğaüstü düzene referansla meşrulaştırılan bir

²⁷ Özay, *Sekülerleşme ve Din*, 97.

²⁸ Ertit, *Sekülerleşme*, 116.

²⁹ Talal Asad, *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity* (California: Stanford University Press, 2003), 1-191.

³⁰ Mustafa Arslan, "Seküler Toplumlarda Kutsal Arayışları: Geç Modern Dönemde Büyü-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1(2010): 195-210.

³¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, trc. Osman Akınhay-Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 645.

³² Grace Davie, "Din Sosyolojisi: Gelişimi ve Teorik Çalışmalar", *Din Sosyolojisi, Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, ed. Bünyamin Solmaz-İhsan Çapçioğlu (Konya: Çizgi Kitabevi, 2006), 103.

³³ Renato Ortiz, "Din ve Küreselleşme Üzerine Notlar", *Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Din*, trc. Şahin Gürsoy-İhsan Çapçioğlu (Ankara: Platin Yayınları, 2007), 207.

³⁴ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, trc. Ünver Günay (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995), 37.

³⁵ Mehmet Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 26.

sosyal kontrol ve reçete sistemidir.³⁶ Bu toplumsal düzende farklı fonksiyonlar icra eden din, kendine mensubiyet bağlamında farklı dindarlık anlayışlarını ortaya çıkarmaktadır.

Açıkçası modern dönemde anlam krizi yaşayan insan için din, kutsal bir sığınağa dönüşmeye başlamış ve tanrı yeniden keşfedilmiştir. Öyle ki din, bazen sert bir ideoloji bazen de manevi bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Sekülerizmin evrensel bir gerçekliğe dönüşmesi veya sekülerliğin bir ideolojik aparatı olan laikliğin kutsallaşması, dini yok etmenin veya öldürmenin aksine yeniden var olmaya zorlamıştır. Tatminkâr teodiseler ihsas etme yolunda başarısız olan laiklik veya sekülerizm, anlam arayışındaki insanın dinin kutsallığına ve maneviyatına sığınmasına neden olmuştur.³⁷ Bu çerçevede modern insan, dinin onun hayatına nüfuzu³⁸ olarak tanımlanan dindarlığın yeni formlarını üretmeye başlamıştır. Seküler, liberal, tranzisyonel, entelektüel dindarlık gibi çeşitleri bulunan dindarlık, modernliğin etkisini artırması ile beraber, değişim yaşamaya ve boyut değiştirmeye başlamıştır.³⁹ Çünkü dini inanç ve davranışların oluşumunda ve dindarlığın şekillenişinde bazı değişkenler bulunmakta ve gerçekliği etkilemektedir. Ailenin sosyalleşmesi, cinselliğe bakış, cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim, coğrafi bölge, kırsal veya kent hayatı, sosyo-ekonomik statü gibi değişkenler, dindarlık üzerinde etkili olmaktadır.⁴⁰ Özellikle eğitim, kent yaşamı ve sosyalleşme dindar insanın dünyasında değişimler meydana getirebilmektedir. Dindarlık ile kentleşme arasında ters bir ilişki olmakla beraber,⁴¹ kentleşme oranının yüksek olduğu bölgelerin kırsal kesimlere nispetle daha seküler olduğu bilinmektedir.⁴² Bunun yanı sıra özellikle modern eğitim, bireylerin dindarlık derecelerini etkilemektedir. Ayrıca o, eğitim alan gençlerin önemli bir bölümü, yaşlıların geleneksel dinî anlayışı, yaşayışı ve kültürünü geleneğe bağnaz bir taklitçilik olarak

³⁶ Bryan R. Wilson, "Aspects of Secularization in the West", *Japanese Journal of Religious Studies* 3/4, (1976): 267.

³⁷ Peter L. Berger-Brigitte Berger-Hansfried Kellner, *Modernleşme ve Bilinç, trc. Cevdet Cerit* (İstanbul: Pınar Yayınları, 1985), 203-204.

³⁸ Mustafa Tekin, "Dindarlık Bağlamında Amel-i Salih Kavramına Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ Ve Müzakereleri)* (İstanbul: Kurav Yayınları, 2004), 53.

³⁹ Asım Yapıcı, "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2, (2002): 75-107.

⁴⁰ Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2009): 3.

⁴¹ Wilson, "Aspects of Secularization in the West", 259-276.

⁴² Volkan Ertit, *Sekülerleşme Teorisi* (Ankara: Liberte Yayınları, 2019), 193.

değerlendirmek suretiyle sorgulamaktadır.⁴³

Modern dönemde dindarlığın sınırlarını belirleyen değişkenlerden birisi de toplumsal uyumdur. Glock “Herhangi bir din, içinde olduğu toplumun yapısına daha fazla entegre oldukça bireylerin gündelik pratikleri dinin emirleri tarafından daha fazla şekillendirilir.” demektedir ve Hinduizm örneği üzerinden görüşünü delillendirmektedir. Buna göre “Hinduizm’de bir bireyin uyandıktan sonra akşam yatağına gideceği süre boyunca yapıp ettikleri din ile yoğrulmuş geleneklerden etkilenmektedir. Dindar bir birey olmanın sonucu olarak bireyden, başkaları ile ilişkisinde belli başlı tavırlardan kaçınması ya da tam tersi başkalarına karşı bazı davranışları sergilemesi beklenir.”⁴⁴ Bununla beraber, modern dünyanın dokusunu ve dinsel gramerini belirleyen sekülerleşme farklı bir görünüm kazanmakta; dini bağlılıklar, aidiyet ve pratiklerin sosyo-psikolojik görünümüleri, modern dünyanın bireyci krizini aşmada maneviyatçı ve şifacı arayışlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵ Din olgusu da modernlik, sanayileşme veya sekülerleşme süreci ile beraber değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Cemaat yapısının hâkim olduğu geleneksel toplumlarda, din hayatın her alanını domine eden bir güçtür. Tıpkı Weber’in de belirttiği gibi din, sadece inançlardan ibaret değildi; bilakis doğum, ölüm ve evlilik gibi hayatın farklı alanlarındaki tören ve ritüellerle ilgili işlevsel bir misyonu vardı. Ancak modern durum ve devletin büyümesi ile beraber iş yaşamındaki profesyonelleşme veya meslekî farklılaşma kilise ve din adamlarının uzun süredir yapmakta olduğu işleri ve yetkileri ellerinden almıştır. Dahası devletin kurmuş olduğu okul, hastane ve bakımevi gibi kurumlar dinin bu alanlardaki alandaki hegemonyasını zayıflatmıştır. İşlevsel dönüşüm ve meslekî ayrışmalar, dinin toplumsal yaşamdaki etkilerini zayıflatan bir sekülerleşmeye neden olmuş; dini kurumlar manevi ve ahlaki rollerini kaybetmeye başlamıştır.⁴⁶ Kısacası kendini modern toplumun dünya görüşü

⁴³ J. M. van der Lans, M. Rooijackers, “Types of Religious Belief and Unbelief Among Second Generation Turcs Migrants”, *Islam in Dutch Society: Current Developments and Future Prospects*, W. A. R. Shadid, P. S. van Koningsveld (Kampen: Kok Pharos Publishing House, 1992).

⁴⁴ Charles Y. Glock, “On the Study of Religion Commitment”, *Religious Education* LVII/4 (1962):106-107.

⁴⁵ Celalettin Çelik, “Sekülerleşmenin Kuramsal Sosyolojik Serüveni”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 28/3, (2017): 223.

⁴⁶ Pippa Norris, Ronald Inglehart, *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide* (United States of America: Cambridge University Press, 2004),11 & Talip Küçükcan, *Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din*,

olarak ifade eden sekülerlik, modernitenin dili⁴⁷ olmanın yanı sıra, dinin etkisini zayıflatan bir dünya tasavvuruna sahiptir.

Dini, iktisadi, siyasi, sosyal farklı sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskân ünitesinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi⁴⁸ olan göç olgusunun sekülerleşme ile ilişkisi vardır. Göç, bazı durumlarda dinin etkisini güçlendirir iken bazı durumlarda da seküler tasavvurun etki alanını genişletmektedir.

Günümüzde de devam eden ve insanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu, toplumu birçok yönden etkilemenin yanı sıra, kişileri yeni bir dünyanın içine taşıyan ve yeniden adaptasyon sağlama problemi ile karşı karşıya bırakan bir yer değiştirme” hareketi olma özelliği taşır.⁴⁹ Göç olgusu, göçmenlerin veya mültecilerin sosyal ve kültürel hayatlarının farklı boyutları dinî inanç, tecrübe, yaşayış, örf ve âdet, kültür, tutum ve davranışları üzerinde çok derin ve geniş etkiler meydana getirdiği için çok yönlü, çok fonksiyonlu ve son derecede dinamik bir faktör olarak karşımıza çıkar.⁵⁰ Esasen, itici ve çekici unsurların rol aldığı farklı sebeplerden kaynaklanan ve değişik süreçler sonucunda meydana gelen göç olgusunun etki ve sonuçları oldukça karmaşık ve köklüdür. Bundan dolayı, göç sonucunda toplumun yapısı, yaşam stili ve kültürü değişim ve dönüşümlere maruz kalmanın yanı sıra göçün meydana getirdiği etkileşim ve uyum süreçlerine de gebe dir.⁵¹

2011 yılının mart ayında başlayan Suriye iç savaşının ağır yükünü Türkiye çekmektedir. Tarihi ve dini bağların getirdiği sorumluluk şuuruyla davranan Türkiye⁵², dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke

---

Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 13 (2005): 111.

⁴⁷ Nuray Mert, *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış: Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce* (Ankara: Bağlam Yayınları, 1994), 64.

⁴⁸ İnan Özer, *Kentleşme, Kentlileşme ve KentSEL Değişme* (Bursa: Ekim Kitabevi, 2004), 11; İhsan Çapcıoğlu-Mehmet Akın-Niyazi Akyüz, “Göç Olgusunun Dini ve Toplumsal Yansımaları: Kur’an’daki Atıflar Bağlamında”, *Journal of History Culture and Art Research* 7/5 (2018): 597.

⁴⁹ Murat Sezik, *Yurt Dışı Zorunlu Göçlerin Türkiye Kentleri Üzerindeki Etkileri*, erişim tarihi: 10 Nisan 2019, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/395616>

⁵⁰ Ünver Günay, “Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa’daki Türk İşçileri Örneği”, *Bilimname* III/3 (2003): 36.

⁵¹ Günay, “Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa’daki Türk İşçileri Örneği”, 35.

⁵² Celalettin Çelik, “Göç, Sığınma ve Medeniyetin Dayanışma Kodları”, *Diyanet Aylık Dergi* (2018): 8.

konumuna sahip olmanın yanı sıra savaşın başından beri uygulamış olduğu açık kapı politikası nedeniyle mülteciler ile yerel halk arasında, farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar ile de karşılaşmaktadır. Ayrıca sığınmacılarda çok eşliliğin normal olması, boşanmaların çoğalması, kadın ve çocuk istismarı gibi sorunlar baş göstermektedir. Zaman zaman mezhepsel veya etnik boyutlu kutuplaşmalar da ortaya çıkabilmektedir.⁵³ Ancak Türkiye'nin ilerlemeci bir anlayışı sahip olan Suriye kaynaklı göç politikası; Kızılay, AFAD, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Genelkurmay Başkanlığı başta olmak üzere bütün devlet kurumları entegre bir stratejiyle göçün sosyal, ekonomik ve siyasal etkilerini minimize etmeye dönük biçimde devam etmektedir.⁵⁴

B. Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, İstanbul özelinde Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin dinsel dönüşümünü ya da daha farklı bir ifadeyle göç ile sekülerleşme ilişkisini analiz etmektir.

- Türkiye'de yaşamaya başlamak, Suriyeli mültecilerin dini yaşantılarını nasıl etkilemiştir?
- Zorunlu göçe tabi tutulan Suriyeli mülteciler, dindarlık ile sekülerleşme arasında nerede yer almaktadır?
- İstanbul'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin bireysel hayatı üzerinde din ne kadar etkilidir?
- Suriyeli mülteciler üzerinde dinin etkisinin eskiye nispetle azalmasının nedeni veya nedenleri nelerdir?
- İstanbul'da yaşayan Suriyelilerin sekülerleşmesinde hangi motivasyonlar ön plana çıkmaktadır?

C. Çalışmanın Yöntemi

1. Model

Suriyeli mülteciler üzerine yapılan bu çalışmada yapılandırılmamış ve katılımlı gözlem ile mülakat ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Alguların ve olayların doğal ortamında bütüncül ve

⁵³ Orhan Oytun, "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri", erişim tarihi: 10 Haziran 2019, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeli-siginmacilarinturkiyeye-etkiler>

⁵⁴ Ferhat Pirinççi, "Suriye krizinin komşu ülkelere etkileri", erişim tarihi: 10 Haziran 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suriye-krizinin-komsu-ulkelere-etkileri/564957>

gerçekçi bir biçimde ortaya çıkmasını hedefleyen bu yöntem, nitel bir sürecin takibine dayanmaktadır. Çünkü nitel araştırmalar, olguyu bireyin bakış açısından görebilmeyi ve bireysel perspektifi oluşturan sosyal yapı ve süreçleri berrak bir şekilde ortaya koyabilmeyi sağlamaktadır.

Mülakat sürecinde konuşmanın akışına göre, özneye ana problemden ayrılmamak kaydıyla belli bir esneklik tanınmış ve sondajlama soruların yanı sıra yarı yapılandırılmış görüşme ve sorular tercih edilmiştir. Yüz yüze yapılan mülakatlar ile hem veri kaybı en aza indirilmiş hem de problem, nitelikli olarak tahlil edilebilmiştir.⁵⁵

2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın ulaşılabilir evreni, Mart 2011-30 Ocak 2019 tarihleri arasında Türkiye'ye sığınan 3 milyon 640 bin 466 kişidir. İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan verilere göre, 30 Ocak 2019 tarihi itibarıyla Türkiye'de 3 milyon 640 bin 466 Suriyeli mülteci ikamet etmektedir. Ayrıca, bu kişilerin 1 milyon 975 bin 12'sini erkekler, 1 milyon 665 bin 454'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır.⁵⁶

Ancak bizim çalışmamızın örneklemini, İstanbul'un farklı semt ve ilçelerinde oturan 15 Suriyeli mülteci oluşturmaktadır. 15 mülteci ile görüşme yapılmış, bu görüşmeler çalışma hedefleri doğrultusunda analize tabi tutulmuştur.

Nitel yöntemler araştırmacılara, olgulara ilişkin derinlik, yoğunluk ve öznel süreçler üzerine detaylı bildiler sunmaktadır. Bu çalışmada kartopu örnekleme veya zincir örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Bunun gerekçesi de katılımcıların güvenini kazanıp mümkün olduğunca doğru cevap vermelerini sağlamaktır.⁵⁷

Makale yazım aşamasına kendisi ile görüşme fırsatı yakalanan bekar, evli, öğrenci ve farklı kurumlarda çalışan Suriyeli mültecilerin gerçek isimlerine yer verilmemiştir. Makale içerisinde katılımcılar, S1, S2, S3 biçiminde isimlendirilmiştir.

⁵⁵ Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999), 96.

⁵⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. "Geçici Koruma", erişim tarihi: 07 Nisan 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713

⁵⁷ Ali Baltacı, "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2018): 253.

D. Bulgular ve Yorumlar

1. Adaptasyon Çabasının Sonucu Olarak Sekülerleşme

Bir uyum süreci olan adaptasyon; bulunan hâle, yere veya şartlara uyma konusunda gösterilen çaba veya bu yönde meydana gelen psikolojik ya da fiziki değişiklik ve intibak durumudur.⁵⁸ Bu tanım çerçevesinde dinsel adaptasyonu şöyle anlamlandırabiliriz: Bireylerin ya da toplulukların yaşadıkları bölgenin dinsel kültürüne uyum sağlaması, yaşadıkları toplumla dinsel anlamda bütünleşmesi sürecidir.

Türkiye’de ve özelde İstanbul’da yaşayan Suriyeli mülteciler, Türk toplumun kültürel kodları ile uyumlu davranmak ve toplumsal yapıya uyum göstermek için dinsel değerlerde veya dinsel ritüellerinde değişikliğe gitmektedir. Türk toplumsal kültürüne uyum göstermek için yapılan bu değişim, dinsel etkisinin birey üzerinde azalmasına neden olmaktadır.

Öncelikle kendileri ile mülakat yapılan Suriyeli mülteciler, dini atmosferin Suriye’de daha yoğun olduğunu düşünmektedir. Onların nazarında Suriye, Türkiye’ye nispetle daha dindar bir ülkedydi. S1, bu durumu ve yaşadığı değişimi şöyle anlamlandırmaktadır; *“Suriye’de baştan aşağı siyah elbise giyiliyor. Ben Suriye’de peçe takıyordum. Burada giymiyorum. Bunun nedenini de şöyle açıklayayım. Arkadaşım burada peçe takıyordu. Böyle giyindiği için sokaktaki insanlar ona bakıyor. Ben de pardösü giymeyi tercih ediyorum. Sokaktaki insanlar için bu normal. Bize garip garip bakmıyorlar. Ancak Suriye’de böyle değildi. Suriyeli kadınların çoğunluğu peçe taktikleri için orada oldukça normaldi.”* Suriyelilerin dinlerini unutmaya başladığından bahseden S1’e göre, Türkiye, Müslüman bir ülkedir. Camilerin yanı sıra insanların ibadet edilebilmesi için tüm şartlar müsait. Suriyeliler buraya geldiğinde dindarlıklarının azalmaya başladığını belirten S1, *“Suriyeliler dinlerini unutmaya başladı.”* demiştir. Bununla beraber, kültürel farklılığa rağmen uyumun önemli olduğunu vurgulayan S1, İstanbul’a gelince Türklerin adetlerine uymaya başladığını belirtmiştir. Kültürel uyuma vurgu yapan S1, bu durumu şöyle açıklamaktadır: *“İslam’da yüz aslen haram olan bir şey değil. Aslında Suriye’de peçe bir gelenek olduğu için takılıyordu. Buraya geldik ve Türklerin böyle bir adeti olmadığını gördük. Türkiye’ye yani yabancı bir ülkeye geldiğimiz için adetlerimizi, gelenek ve göreneklerimizi terk ettik. Burada, Türk insanı için doğal olan kıyafetleri giyiyoruz.”*

S3 ise bu durumu şöyle yorumlamaktadır: *“Başörtümü Türkler gibi bağıyorum. Yabancı, garip görünmemek ve rahatsız edilmemek için böyle*

⁵⁸ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2008), 1686.

yapıyorum.” Bir de Suriye'deki durumu eleştiren S3, “Suriye’de örtülü insanlar için güzel kıyafetler yoktu. İstanbul’da hem modern ve güzel hem de Müslüman kadın için munasip kıyafetler var.” diyerek modern durumun Müslüman kadının hayatını kolaylaştırdığını ifade etmiştir.

2. Şehir Kültürünün Etkisi

Sekülerleşmenin en önemli kaynaklarından birisi, kentlerdir. Rasyonellik, ikincil ilişki ve ekonomik durumun belirleyici olduğu kent kültüründe, doğaüstü bir içeriğe sahip olan dinin etkisinin azaldığı görülmektedir. Şehir kültürü; rasyonelliğin ve rasyonel aklın belirleyici olduğu, ekonomik kaygının dinin etkisinin önüne geçtiği bir mekân olma özelliği taşır. Sekülerleşmenin içerikleri arasında yer alan davranışlarda dini kurallar ve ilkelerden öte, teknik kriterlerin taleplerine göre yerine getirilmesi, din kaynaklı sosyal faaliyetlerin yerine seküler amaçlı faaliyetlerin tercih edilmesi veya dinsel eylemlerden öte ampirik gerçekliklerin tercih edilmesi⁵⁹ daha çok şehir ortamında meydana gelmektedir. “Türkiye’de her şey serbest. Dahası Türkiye, özgür bir ülke olduğu için burada herkes istediği gibi giyinebilir. Biz Suriyeliler böyle şeyler görmeye alışkın değiliz.” diyen S4’e göre, Türkiye’nin özgür ortamı bireylerin dini yaşantılarını etkilemekte, onların dine bağlılığını azalmaktadır.

“Suriye’de daha dindardım.” diyen S6’ya göre şehirde yaşamak, dini kültürün etkisini değiştirmektedir. “Aslında” diyor S6, “Bu durum bölgeye göre değişiyor. Ben Van’da okudum. Orada halk fazla dindardı. Fakat İstanbul’da durum oldukça farklı. Hatta Hatay’da veya Mersin’de değişiyor. Şehirlerin kendi kültürleri dini yaşantıyı etkiliyor.” İstanbul’un şehir kültüründen etkilendiğini belirten S6; “İstanbul çok değişik ve çok kalabalık. Farklı bir ortam var. Galiba çok fazla yabancı olduğu için” demiştir. İlk defa İstanbul’a Ramazan ayında geldiğini belirten S6, yaşadığı şaşkınlığı şöyle anlatmaktadır: “Millet oruç tutmuyor. Ramazan yok zannettim. Suriye’de Ramazan’da kimse sokakta sigara içmez; yasaktır. Hatta Hristiyanlar bile böyle şeyler yapmaz. Burada mekânlar açık ve hatta Müslümanlar yiyip içiyor.”

Şehir kültürünün bireysel dindarlık üzerinde etkisinden bahseden S4, “Bazı insanlar gelenek ve göreneklerinden dolayı Müslüman gibi yaşıyor” diyerek şehir kültürünün insanları dönüşmeye zorladığından bahsetmiştir.

Şehir kültürünün bir diğer özelliği de ekonomi merkezli bir anlayışın yaşam tarzlarını belirlemesidir. Modern yaşamın merkezi olan kent, ekonomik değer üreten ve bu değerini adil bir şekilde paylaşımının olduğu

⁵⁹ Bruce, Secularisation: in Defence of an Unfashionable Theory, 2.

yerdir. Bundan dolayı Belçikalı tarihçi Henri Pirenne, “Hiçbir uygarlıkta, kent yaşamı, ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişmemiştir.”⁶⁰ der. Bu çerçevede Suriyeli mülteciler örneğinde ekonomik olarak bir değer üretme çabası, onların dinden veya dini ritüellerden uzaklaşma ile son bulduğu görülmektedir. Ekonomik olarak hayatta var olma çabası, dinin etkisinin azalmasını beraberinde getirmiştir. S7, bu durumu şöyle betimlemektedir; “Suriye’de her gün namaz kılıyordum. Burada o kadar değil. Hem iş hem de arkadaş çevrem kılmıyor. İş olduğu zaman Cumalara da gidemiyorum.”

3. Mahalle Baskısından Uzaklaşma

Son dönemde olumsuz bir çağrışım ile “Mahalle Baskısı” kavramı ile tanışan Türkiye, mahalle kültürünü ve baskısını yeniden tartışmaya başlamıştır. Öncelikle hem şahıslardan meydana gelen hem bir bütün olarak hareket eden bir yapı olan mahalle⁶¹; özel bir anlama ve yaşam stiline sahip olan insanın hayata dahil olma çabasının ürünüdür. Alver’in ifadesiyle “Mahallenin temeli, mekân ve insandır; mekân ve insan/hayatın bütünleşmesidir. Ne sadece mekân ne de insandır. O, insan ve mekânın el ele verip dokuduğu yeni bir birlik, yeni bir hayat sahnesidir. Mahalle inşası doğrudan insanın mekâna el vermesiyle mümkündür. Bu bakımdan insan, mahallenin temel taşıdır. Mahalle; hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortamdır. Gerçek bir yaşamdır.”⁶² Geleneksel kültürel yapıdan uzaklaşma ve modern hayatın en önemli alanını oluşturan şehir hayatı, ekonomik olarak hayata tutunma çabası ve ferdiyetçiliğin ön plana çıkmaya başlaması Suriyeli mülteciler üzerinde dinin etkisini eskiye oranla azaltmıştır.

“Burada dinle bağının azalmasının temel nedeni olarak neyi görüyorsun? Ortamın rahat olması mı? Aileden uzak olmak mı veya ortamın daha özgür olması mı?” biçiminde soru sorduğumuz S6, “Burada daha özgürüm. Kimse kimseye müdahale etmiyor” biçiminde cevap vermiştir Afrin’in bir köyünde doğup büyüdüğünü belirten S6, “Oturdüğüm köyde herkes birbirini tanırdı. Bundan dolayı yaşantımıza oldukça dikkat ederdik. Ama buranın özgür ortamında istediğimiz gibi hareket edebiliyoruz” demiştir.

⁶⁰ Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri-Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, trc. Şadan Karadeniz (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 103.

⁶¹ Şerif Mardin, “Mahalle Baskısı ile Ne Demek İstedim”, erişim tarihi: 16 Temmuz 2019, <http://www.rusencakir.com/Prof-Serif-Mardin-Mahalle-Baskisi-Ne-Demek-Istedim/2028>

⁶² Alver Köksal, “Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, *İdeal Kent 2* (2010): 117.

Aile ve çevre baskısından uzaklaşan S6'nın dini hayatında da değişim olmuş, din, onun hayatında eskisi kadar etkili olmamaya başlamıştır.

S1 bu durumu şöyle açıklamaktadır: *“Suriyeli gençler ailelerinden ayrılarak önce Türkiye'ye çalışmaya gelmeye başladı. Onların başlarında anaları-babaları yoktu. Onlara haydi namaza kalk, haydi bunu yap, haydi oruç tut diyecek birisi yoktu. Gençler bilinçsizdi ve fikirleri değişmeye başladı.”* Suriye'de 'onların fikirleri karınlarıdır' biçiminde bir deyim kullandıklarını belirten S1'e göre, buradaki gençler de böyle düşünmektedir. Bunun yanı sıra, aileden ve aile kültüründen uzak oldukları için kültür ve değer aktarımının yeterince yapılamadığından bahseden S1, *“Onların akılları fikirleri yeme-içme, internet, gezmek gibi şeylerde. Burada onlarla ilgilenen aileleri olmadığı için gençlerin çoğu değişiyor.”* demıştır. Türkiye'de ailesinden uzakta yaşayanlar ile ailesiyle beraber Türkiye'ye gelen Suriyeliler arasında fark olduğunu belirten S1'e göre, bireysel olarak gelenlerde değişme daha fazladır.

Kendi bilinçli tercihleriyle değil de içinde yaşadığı mahallenin baskısından dolayı belli bir biçimde yaşamak zorunda kalanların İstanbul'a gelince değiştiğinden bahseden S3, bu durumu şöyle tasvir etmektedir: *“Babasından, amcasından, abisinden korkarak kapananlar buraya geldiklerinde başörtüsünü çıkarabiliyor. Benim iki tane kız kardeşim var. Çok küçükler ve Almanya'da yaşıyorlar. Almanya'da ise Müslüman sayısı onların yaşadığı bölgede çok az. Fakat dar elbise bile giymiyorlar. Makyaj yapmıyorlar. Babaları, eşleri ya da herhangi birisi yok yanlarında. Kendi özgür iradeleriyle bu şekilde giyinmeye devam ediyorlar.”* Anlaşılacağı üzere, bireysel bilinçten öte toplumsal baskının etkisiyle belli bir biçimde yaşayanlar üzerinde dinin etkisi azalmakta; ancak bilinçli olarak belli bir dini yaşam stilini tercih edenlerde değişim oldukça sınırlı düzeyde kalmaktadır.

S4 de S3'ün anlattıklarını desteklemektedir. Nitekim dinin etkisinin azalmasının hayat tarzındaki değişim ile alakalı olduğunu belirten S4, *“Orada (Suriye) tamamen İslami bir yaşantı vardı. Burada ise hayat tamamen farklı. Yapılan herhangi bir yanlış farklı anlam ve fitneye sebep olabilmektedir.”* demıştır.

S4, dinsel yaşam üzerinde belirgin bir etkisi bulunan mahalle baskısının sosyolojisini şöyle betimlemektedir: *“Şimdi herkes birbirini tanıyor. Aman bize laf gelmesin veya aman adımız çıkmasın diye hareket ediyordu. Ama savaşın başlaması ile beraber herkes farklı ülkelere dağıldı, aileler parçalandı. Bu yüzden artık kimsenin bir endişesi kalmadı. Artık bazı kızlarımız başörtüsü bile takmıyor.”* Bu durumu geleneğin gücü olarak

tanımayan S4'e göre, dinsel değerlerin etkisinin yoğun olduğu mahalle kültürünün parçalanması, dinin etkisini azaltmıştır. Münferit olarak gelenlerde ciddi anlamda bir değişimin olmadığından bahseden S13, *"Dinin etkisinin azalmasıyla ilgili değişim, savaştan sonra yaşanmaya başladı. Savaşta yaşanan olaylar, bu değişimi tetikledi. Bununla beraber, örneğin Almanya'ya gidenler daha çok değişti. Başörtüsünü çıkaranlar bile oldu. Bazıları sadece evleneceği adam istediği için başörtüsünü çıkardı"* demiştir. Türkiye'ye gelenlerle Avrupa'ya gidenler arasında bir karşılaştırma yapan S13'e göre, Türkiye'de Almanya'daki kadar büyük bir değişim olmamasının nedeni Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması ve İslami sembollerin yoğun olarak yer almasıdır. Bu bağlamda sembollerin, insanlara sürekli dini hatırlattığı görülmektedir.

Birey üzerinde dinin etkisinin azalmasının sebebinin dil farkı olduğunu belirten S11'e göre de Suriye'de mahalle baskısından dolayı öğrenilen din, bu ülkeden uzaklaşmayla beraber etkisini kaybetmeye başlamıştır. Dil farkı, bu uzaklaşmayı konsolide eden bir yardımcı unsura dönüşmüştür. S11'in bu konudaki ifadesi şöyledir: *"Dinin etkisinin azalmasının nedeni dildir. Çünkü camiye gittiğimizde anlatılanları anlamıyoruz. Burada Suriye'deki gibi yoğun dini ritüeller yok. Türkiye'ye gelince birçok Suriyeli değişti. Bunun temel sebebi Suriye'de iken mahalle baskısından veya gelenekten dolayı dindar olmalarıdır."*

4. Gerçek İslam'ı Öğrenme

Suriyeli mültecilerin Suriye'deki dini hayat algılarında belli unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bu parametrelerin bazıları; Hafız Esat döneminde Müslümanların yaşamış olduğu baskı, Beşer Esat döneminde yaşanan kısmi iyileşme, kamusal hayattan dindar insanların dışlanması, din eğitim ve öğretiminin gözetim altında tutulması veya namaz kılmak gibi dini ritüelleri yerine getirenlerin kamu görevlileri tarafından gözetlenmesidir. Bununla beraber kamusal hayatta dinin dışlanması beraberinde belli bir reaksiyonu da doğurmuştur. Geleneğe yoğun bağlılık veya adet üzere ibadetleri yerine getirmek, dini bilginin tam olarak öğrenilememesine neden olmuştur.

"Şam'da veya Suriye'nin bütün bölgelerindeki köylerde din, taklit üzere yaşanır." diyen S2'ye göre, *"Suriye'de din, adet gibidir ve adetler üzerinden öğrenilir."* demiştir. *"Suriyeliler, Türkiye'ye geldiklerinde dinlerini araştırmaya başladılar."* diyen S2, Suriyelilerin dinlerini ve kültürlerini önce aileden öğrendiklerini ancak bu bilginin ne derece doğru olduğunu bilmediklerini düşünmektedir. İstanbul'a geldiklerinde hem eğitim kurumlarından hem de ilim meclislerinden ve hatta internet üzerinden sahil ilme ulaşma imkânı

bulduklarını belirten S2, Türkiye’de özgürlüğe kavuştuklarını ifade etmiştir. Özellikle almış oldukları eğitimin yanı sıra, Türkiye’deki ortamın sağlamış olduğu rahatlık belli bir etki kaybını da beraberinde getirmiştir. Benzeri görüşler, tüm Suriyeli mülteciler tarafından ifade edilmiştir.

5. Tanrı’ya Sitem ve Bilinç Değişimi

Suriyeli mülteciler üzerinden yapılmaya çalışılan sekülerleşme ve göç tartışmasının bir boyutunu da psikolojik durum oluşturmaktadır.⁶³ Suriyeliler, 2011 yılında iç savaşın başlamasından itibaren büyük bir insanlık trajedisine maruz kalmıştır. Ölüm, işkence, tecavüz, kimyasal bomba veya yerinden yurdundan sürgün edilme bunlardan bazılarıdır.⁶⁴ Birleşmiş Milletlerin farklı zamanlarda yayımlamış olduğu raporlara göre, Suriye iç savaşında binlerce kadın ve çocuk tecavüze uğramıştır.⁶⁵ Bu durum, insanların hem psikolojik hastalıklara yakalanmasına hem de Tanrı ile olan teolojik ilişkisini sorgulamasına neden olmuştur. Bu gerçeklik de bireylerin bilinç düzeyinde sekülerleşmesine zemin hazırlamaktadır.

“Dini hassasiyetlerim azaldı.” diyen S4, bu durumun nedenini şöyle açıklamaktadır: *“Bunun birçok nedeni var. Bu durum, sadece Türkiye’nin kültürü ile alakalı değil. Sonuçta siz de biz de namaz kılıyoruz. Bazı ufak tefek değişiklikler var. Ancak onlar pek önemli değil. Bana göre sebeplerin ilki, İnsanlar özellikle kadınlar o kadar vahşet gördüler ki bu durum onların inançlarını etkilemeye başladı. Savaşın oluşturduğu mağduriyet, inançlarımızı sorgulattı. Özellikle kadınlar bazen isyan ediyorlar. Hatta bir sürü insan isyan etti ve neden bu kadar kötü şey bizim başımıza geldi diye sormaya, sorgulamaya başladı. Niçin bu kadar vahşet oluyor? Allah neden hala bu insanlara müdahale etmiyor? Bu sorgulama süreci ve yaşanan trajik hadiseler, bireysel hayatımızda dinin etkisini azaltmaya başladı.”*

İkinci olarak dinin etkisinin azalmasını “psikolojik etki” ile açıklayan S4, *“Buraya gelen bütün Suriyeliler ve ben başta olmak üzere hepimizin psikolojik sorunları var. Bizim şahit olduğumuz, yaşadığımız, gördüğümüz*

⁶³ Ayten-Sağır, Dindarlık, “Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma”, 5-6.

⁶⁴ Yavuz Güçtürk, “İnsanlığın Kaybı: Suriye’de İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu”, (SETA, 2014), 46-55.
http://file.setav.org/Files/Pdf/20140206131417_insanligin-kaybi-suriye-pdf.pdf

⁶⁵ United Nations General Assembly, “Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic”, (UN Human Rights Council, 4 Haziran 2013), 10-20.

<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/G1902320.pdf>

olaylar, ister istemez bizi çok derinden etkiledi.” Yedi yıldır İstanbul'da yaşadığından bahseden S4, “Son zamanlarda anti-depresan haplar kullanmaya başladım.” diyor. “Yaşadığımız trajik olaylar, psikolojik olarak bizleri etkiledi.” diyen S4, sorgulama süreci sonunda dine bağlılığının azaldığından bahsetmiştir.

Özellikle Esad döneminde baskı gören veya savaş sürecinde yakınlarını, eşini veya çocuğunu kaybeden mültecilerde bilinç değişimi ve yaratıcı ile hesaplaşma düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bunun en çarpıcı örneği, S4'ün söyledikleridir. Yaşamış olduğu trajik olayların ve savaşın doğurduğu kayıpların etkisi ile S7 ve S14 de benzeri argümanları ileri sürmüşlerdir.

Sonuç

Güncel ve tartışmalı bir teori olan sekülerleşme, göç olgusu ile beraber yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır. Dinin ve tanrının ölümünden, dinin ve dinsel olanın otorite kaybına kadar geniş bir yelpazede seyreden bu tartışma, yeni boyutlar kazanmaktadır. Göç ile sekülerleşme arasındaki ilişkiyi analiz ederek genel bir sonuca ulaşmak oldukça zor görünmektedir. Türkiye'den Amerika Birleşik Devletleri'ne veya Kıta Avrupası ülkelerine göç edenlerden bazılarının dindarlaştığı, Suriye'den zorunlu nedenlerle Türkiye'ye göç edenlerin ise sekülerleştiği görülmektedir. Temel bir gerçeklik var ki o da göç olgusunun insanların kültürel, ekonomik veya dinsel kimliklerini fazlasıyla etkilediğidir.

Örneklemini İstanbul'un farklı semt ve ilçelerinde oturan 15 Suriyeli mültecinin oluşturduğu bu çalışma, 2018 yılının Ekim ayı ile 2019 yılının mart ayı arasında yapılmıştır. Sağlıklı sonuçlara ulaşmak ve mültecilerin güvenini kazanmak için kartopu tekniğinin tercih edildiği çalışmada, genel olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a. Mart 2011 tarihinde Suriye'den Türkiye'ye doğru yönelen göç dalgası, Türkiye toplumunun ve Suriyeli mültecilerin toplumsal, ekonomik ve dini hayatını etkilemiştir. Uygulamış olduğu açık kapı politikasının sonucu olarak Türkiye, yoğun göç dalgasına maruz kalmıştır. Türk toplumu, bu süreçten ekonomik ve toplumsal olarak etkilenmiş; toplumsal yapısı kendi kültüründen oldukça farklı olan etnik bir grup ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum da belli sıkıntıları beraberinde getirmekle beraber, Suriyeliler toplum tarafından kabul görmeye başlamıştır. Bu sonuç, *“Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma”* başlıklı çalışmanın bazı

- verileri ile de uyumlu görünmektedir.⁶⁶
- b. İstanbul'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin seküler bir tavra sahip olmasının arka planında şu nedenler bulunmaktadır: Yeni toplumsal gerçekliğe uyum veya toplumsal kodları farklı olan Türkiye toplumuna uyum gösterme isteği, Türkiye'nin ve kent kültürünün sağlamış olduğu özgür ortam dolayısıyla mahalle baskısında uzaklaşma, dini doğru öğrenme ve yaşamış oldukları trajik hadiselerden dolayı tanrıyla hesaplaşmanın doğurduğu bilinç değişimidir.
  - c. Mültecilerin zorunlu olarak karşı karşıya kalmış oldukları göç, onları seküler bir tutuma sevk etmektedir. Onlar dinsel değerlerin otoritesinden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamıştır. Bu sonuç, genel olarak toplumsal sorunlarla baş etmede dinin olumlu bir rol oynadığı söyleyen⁶⁷ birçok çalışmaya aykırı görünmektedir. Çünkü yaratıcıya inanma veya kadere iman gibi dini unsurların insanların zorlukla baş etmesinde yardımcı olduğu birçok çalışmaya konu olmuştur.⁶⁸
  - d. İstanbul'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin hayatı üzerinde dinin etkisi gittikçe azalmakta ve aşama aşama sekülerlik kendini inşa etmektedir. Onlar namaza gitmekte, oruç tutmakta veya başörtüsü takmaktadır; ancak dinin üzerlerindeki otoritesi, hissedilir derecede azalmaktadır. Bu durum, Ali Ayten ve Zeynep Sağır tarafından yapılan "*Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma*" çalışmasının verileri ile uyumlu değildir. Genel olarak din, kriz anlarında olumlu bir işlev görür. O, hem bireye bir anlam haritası sunar hem de toplumsal bütünleşmeye katkı sağlar. Ancak bu çalışmada, dinin Suriyeli mülteciler üzerindeki etkisinin azalmaya başladığı şeklinde bir sonuç ortaya çıkmıştır. Buradaki temel fark şudur: etkisini sürdürmekle beraber dinin otoritesinde eskiye nispetle zayıflama yaşanmaktadır.
  - e. Farklı bir toplumsal kimliğe sahip olan Suriyeli mülteciler, Türkiye'deki toplumsal ve dinsel hayata adapte olmaya

⁶⁶ Sinem Yıldırım-Alp-Emel İslamoğlu-Cemal İyem, "Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 35 (2017): 111.

⁶⁷ Celil Abuzar, "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2011): 145.

⁶⁸ Elif Batman, *Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkma Kader İnancının Rolü* (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2008); Özlem Aydın, *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnancın Rolü* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011).

çalışmaktadır. Suriye’de yaşarken peçe takan veya çarşaf giyen bir kadın İstanbul’da peçeyi değil Türk toplumuna daha uygun olduğunu düşündüğü pardösüyü tercih etmektedir. İçinde yaşanan topluma uyum kaygısı, Suriyeli bireyin sekülerleşmesine neden olmaktadır. Bu sonucun bir benzeri, *Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği* başlıklı çalışmada Elife Yeter tarafından da zikredilmektedir.⁶⁹ Türbanı simgeleyen feracenin yerine mantonun tercih edilmesi hem toplumsal ve kültürel bütünleşme arzusunu hem de toplumsal nedenlerden dolayı dinin otoritesinin azalmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda din, toplumsal uyumu kolaylaştırıcı bir fonksiyon üstlenmektedir. Bu sonuç, aynı zamanda dinin olumsuz duyguları düzenleme, yaşananları anlamlandırma, kaybedilen kontrolü yeniden kazandırma ve teselli bulma arayışına verdiği cevapla duygusal ve bilişsel tatmin sağladığını ve uyumu kolaylaştırıcı bir fonksiyon üstlendiğini söyleyen Özcan’ın “Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Deneysel Bir Araştırma” sı ile de uyumludur.⁷⁰

- f. Türkiye’de ve özelde İstanbul’da yaşayan Suriyeli mülteciler, Türk toplumunun kültürel kodlarına ve toplumsal dokusuna uyum göstermek için dinsel değerlerde veya dinsel ritüellerinde değişikliğe gidebilmektedir. Onların önemli bir kısmı, Türk toplumunu rahatsız etmeyecek biçimde bir yaşam tarzı ortaya koymaya çalışmaktadır. Türk toplumu ile yeterince bütünleşmenin önündeki engellerden birisi dil farkıdır.
- g. Suriyeli mülteciler, Türkiye’deki toplumsal ve dini hayatın daha özgürlükçü olduğunu ve dini öğrenme aşamasında herhangi bir mahalle baskısı olmadığını düşünmektedir. Özellikle Suriye iç savaşından önce Suriye’nin küçük mahallelerinde yaşayanlar, mahalle baskısına maruz kaldıklarını belirtmiş; ancak Türkiye’ye gelince özgür bir biçimde kendilerini ifade edebildiklerini söylemişlerdir. Bu zorunlu göç, zihinsel bir değişimi ifade etmektedir.
- h. İstanbul’da yaşayan mültecilerin bir kısmı, özellikle Suriye’de

⁶⁹ Yeter, *Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği*, 100.

⁷⁰ Zeynep Özcan, “Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Deneysel Bir Araştırma”, *bilimname* XXXVII/1 (2019): 1007.

tecavüze uğramak veya yakınlarını kaybetmek gibi trajik hadiselerle karşı karşıya kaldıklarını ve bu yüzden psikolojik sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu çerçevede onlar, Tanrıdan ve dinden uzaklaşmaya; dolayısıyla sekülerleşmeye başlamıştır. Bu değişim, kişilerin başlarına gelenleri Tanrı'dan ceza olarak görmeleri ve böylece O'nun sevgisinden ve merhametinden umut kesmelerinden kaynaklanır.⁷¹

- i. Uygulamış olduğu açık kapı politikası ile Suriyeli mültecileri kendi topraklarında misafir eden Türkiye Cumhuriyeti Devleti, özellikle şiddete maruz kalmış kimseleri rehabilite etmek ve onları topluma kazandırmak için sistemli çalışmalar yapmalı ve onlara destek olmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABUZAR, Celil. "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2011): 143-153.
- ALTINTAŞ, Ramazan. *Din ve Sekülerleşme*. İstanbul: Pınar Yayınları, İstanbul, 2005.
- ARSLAN, Mustafa. "Seküler Toplumlarda Kutsal Arayışları: Geç Modern Dönemde Büyü-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi". *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2010): 195-210.
- ARSLAN, İbrahim-BOZGEYİK, Yusuf-ALANCIOĞLU, Erdal. "Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği". *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* III/4 (2016): 129-148.
- ASAD, Talal. *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*. California: Stanford University Press, 2003.
- AYDIN, Özlem. *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnançın Rolü*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.
- AYTEN, Ali. *Tanrıya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- AYTEN, Ali-SAĞIR, Zeynep. "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi*

⁷¹ Ali Ayten, *Tanrıya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012) 40.

İlâhiyat Fakültesi Dergisi 47 (2014): 5-18.

BALTACI, Ali. "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2018): 231-274.

BATMAN, Elif. *Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkmada Kader İnancının Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2008.

BERGER, Peter. *Kutsal Şemsiye*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.

BERGER, Peter-BERGER, Brigitte-KELLNER, Hansfried. *Modernleşme ve Bilinç*. Trc. Cevdet Cerit. İstanbul: Pınar Yayınları, 1985.

BRUCE, Steve. *Secularisation: in Defence of an Unfashionable Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY. "Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic". UN Human Rights Council, 4 Haziran 2013. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/G1902320.pdf>.

CENGİZ, Erdi. *Suriyeli Ortaokul Öğrencilerinin Psikososyal Uyum Sorunları ile Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çaç Üniversitesi, 2018.

CHAVES, Mark. "Secularization as Declining Religious Authority", *Social Forces* 72/3 (1994): 749-774.

ÇAPCIOĞLU, İhsan-AKIN, Mehmet-AKYÜZ, Niyazi. "Göç Olgusunun Dini ve Toplumsal Yansımaları: Kur'an'daki Atıflar Bağlamında". *Journal of History Culture and Art Research* 7/5 (2018): 596-605.

ÇELİK, Celalettin. "Sekülerleşmenin Kuramsal Sosyolojik Serüveni". *İslami Araştırmalar Dergisi* 28/3 (2017): 20- 223.

ÇELİK, Celalettin. "Göç, Sığınma ve Medeniyetin Dayanışma Kodları". *Diyanet Aylık Dergi* (2018): 7-10.

DAVIE, Grace. "Din Sosyolojisi: Gelişimi ve Teorik Çalışmalar", *Din Sosyolojisi, Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. Ed. Bünyamin Solmaz-İhsan Çapçioğlu. Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.

DOBBELAERE, Karel. "Towards an Integrated Perspective of The Processes Related to the Descriptive Concept of Secularization". *Sociology of Religion* 60/3 (1999): 229-247.

DOBBELAERE, Karel. "Sekülerleşmenin Anlamı ve Kapsamı". Trc. Mehmet Süheyl Ünal. *Din Sosyolojisi: Çağdaş Gelişmeler*. Der. Peter B. Clarke.

İstanbul: İmge Kitabevi, 2012.

DOĞAN, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2008.

ERKAN, Erol. "Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XVI/2 (2016): 51-92.

ERTİT, Volkan. *Sekülerleşme*. Ankara: Liberte Yayınları, 2014.

ERTİT, Volkan. *Sekülerleşme Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları, 2019.

GÜÇTÜRK, Yavuz. "İnsanlığın Kaybı: Suriye'de İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu". SETA, 2014.
http://file.setav.org/Files/Pdf/20140206131417_insanligin-kaybi-suriye-pdf.pdf.

GÜNAY, Ünver. "Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği". *bilimname* III/3 (2003): 35-64.

GLOCK, Charles Y. "On the Study of Religion Commitment". *Religious Education* LVII/4 (1962): 98-110.

KİRMAN, Mehmet Ali. "Sekülerleşme Perspektifinden İnsan-Din İlişkisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği". *Sekülerleşme ve Dini Canlanma, Sempozyum*. Ankara: 22-23 Ekim 2008.

KİRMAN, Mehmet Ali-ÖZBOLAT, Abdullah. "İslam, Kutsal ve Seküler". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2017): 19-41.

KÖKEL, Zülal. *Toplumumuzun Mülteci Algısında Dini ve Sosyal Etmeler: Türkiye'de Bulunan Suriyeliler Bağlamında*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017.

KÖKSAL, Alver. "Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği". *İdeal Kent* 2 (2010): 116-139

KÖKTAŞ, Mehmet Emin. *Din ve Siyaset*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

KÖKTAŞ, Mehmet Emin. *Türkiye'de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.

KÖSE, Ali. *Sekülerizm Sorgulanıyor*. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002.

KURT, Abdurrahman. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler". *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2009): 1-26.

KÜÇÜKCAN, Talip. "Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 13 (2005): 109-128.

LANS, J. M. van der-ROOÏJAKERS, M. "Types of Religious Belief and Unbelief

- Among Second Generation Turcs Migrants". *Islam in Dutch Society: Current Developments and Future Prospects*. W. A. R. Shadid, P. S. van Koningsveld. Kampen: Kok Pharos Publishing House, 1992.
- LECHNER, Frank J. "Secularization". Erişim: 8 Mayıs 2019. <http://sociology.emory.edu/home/documents/profiles-documents/lechner-secularization.pdf>.
- MARDİN, Şerif. "Mahalle Baskısı ile Ne Demek İstedim". Erişim tarihi: 16 Temmuz 2019. <http://www.rusencakir.com/Prof-Serif-Mardin-Mahalle-Baskisi-Ne-Demek-Istedim/2028>.
- MARSHALL, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Trc. Osman Akınhay-Derya Kömürçü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- MERT, Nuray. *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış: Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce*. Ankara: Bağlam Yayınları, 1994.
- MÜCAHİT, Navruz. *Bütünleşme ve Ayrışma İkileminde Kent Mültecileri: Konya'da Suriyeli Mülteciler*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2015.
- NORRIS, Pippa-INGLEHART, Ronald. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. United States of America: Cambridge University Press, 2004.
- ORTIZ, Renato. "Din ve Küreselleşme Üzerine Notlar". *Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Din*. Trc. Şahin Gürsoy-İhsan Çapcıoğlu. Ankara: Platin Yayınları, 2007.
- OYTUN, Orhan. "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri". Erişim: 10 Haziran 2019. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeli-siginmacilarinturkiyeye-etkiler>.
- ÖZAY, Mehmet. *Sekülerleşme ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.
- ÖZCAN, Zeynep. "Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumları ile Dinî Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (2019): 127-147.
- ÖZCAN, Zeynep. "Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Deneysel Bir Araştırma". *bilimname* XXXVII/1 (2019): 1001-1028.
- ÖZER, İnan. *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekim Kitabevi, 2004.
- PIRENNE, Henri. *Ortaçağ Kentleri-Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. Trc. Şadan Karadeniz. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
-

- PİRİNÇÇİ, Ferhat. "Suriye krizinin komşu ülkelere etkileri". Erişim: 10 Haziran 2019. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suriye-krizinin-komsu-ulkelere-etkileri/564957>
- SAYIN, Zeynep. *Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018.
- SEZİK, Murat, "Yurt Dışı Zorunlu Göçlerin Türkiye Kentleri Üzerindeki Etkileri". Erişim: 10 Nisan 2019. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/395616>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. "Geçici Koruma". Erişim: 07 Nisan 2019. http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713.
- TEKİN, Mustafa. "Dindarlık Bağlamında Amel-i Salih Kavramına Sosyolojik Bir Yaklaşım". *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ Ve Müzakereleri)*. İstanbul: Kurav Yayınları, 2004.
- WACH, Joachim. *Din Sosyolojisi*. Trc. Ünver Günay. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.
- WILSON, Bryan. *Religion in Sociological Perspective*. New York: Oxford University Press, 1981.
- WILSON, Bryan R. "Aspects of Secularization in the West". *Japanese Journal of Religious Studies* 3/4 (1976): 259-276.
- YAPICI, Asım. "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri Ve Dogmatik Dindarlık". *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002): 75-118.
- YETER, Elife. "Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği". *Antakiyat: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2018): 99-126.
- YILDIRIM, Ali-ŞİMŞEK, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999.
- YILDIRIMALP, Sinem-İSLAMOĞLU, Emel-İYEM Cemal. "Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 35 (2017): 107-126.
- ZIELINSKA, Katarzyna. "Concepts of Religion in Debates on Secularization", *Approaching Religion* 3/1 (2013): 25-35.

THE RELATION OF SECULARIZATION AND IMMIGRATION: THE CASE OF SYRIAN REFUGEES

© Ramazan AKKIR^a

Extended Abstract

Secularism, which has different frameworks of meaning, such as the complete disappearance of religion, the death of God, the loss of influence of religious institutions, the limitation of the spheres of religion or the loss of the social weight of religion, has been extensively discussed in recent years. It is also known that secularism, in which the social situation prevails in its focus, has the property of transforming human consciousness along with sociality. This new situation, which expresses the transition to a rational, empirical or modern form of society instead of the perception of sacred or supernatural society, or the process of elimination of the magic from world by Max Weber's striking expression, concerns the phenomenon of religion mostly. Religion, which is at the center of social reality in the traditional period and encompasses every area of life, began to lose its dominant position with secularization.

Almost since the beginning of history, mankind has migrated from one place to another for different reasons such as economic, social and religious. Also, people have migrated voluntarily or by force of circumstances they are in. Migrants, who carry their own world of meaning, have to adopt the cultural standards of the new world. However, refugees or migrants who try to adapt to new conditions come up against religious, cultural or economic problems.

Turkey has been exposed to extensively influx of refugees after because of the open-door policy that have applied after the civil war began in 2011. The number of refugees in Turkey has reached 3 million 640 thousand 466 from March 2011 until 30 January 2019. Immigration Administration under the

---

^a Asst. Prof., Tekirdağ Namık Kemal University, ramazanakkir@gmail.com

Ministry of Interior, according to data generated by the Directorate General of 3 million 640 thousand 466 Syrians are residing in different provinces of Turkey. According to data generated by Republic of Turkey Ministry of Interior Directorate General of Migration Management, in different provinces of Turkey are residing Syrians 3 million 640 thousand 466. In addition, 1 million 975 thousand 12 of these people are men and 1 million 665 thousand 454 are women. Although refugees residing in different regions of Turkey affect the social and economic structure of this country, they also change religiously.

Although the claim that migration accelerates secularization is highly controversial, the main thesis of this study is for Syrian refugees; the forced migration of Syrian refugees leads them to a secular attitude. Obviously, immigration secularize Syrian refugees consciously or unconsciously.

This article, which argues that migration stimulate secularization, is based on the results of interviews with Syrian refugees based on the snowball sampling technique. These interviews were made with the refugees residing in different districts of Istanbul. Adaptation to the new social reality, secession from peer pressure, expostulate on God because of the tragedy they experienced, and the motivation of learning the religion correctly provided by the atmosphere of freedom push the refugees to secularism and secular consciousness.

Secularization, a contemporary and controversial theory, has begun to take on new meanings with the phenomenon of migration. This debate, which extends from the death of religion and God to the loss of authority of religion and religious, gains new dimensions with each passing day.

It seems difficult to reach a general conclusion by analyzing the relationship between migration and secularization. Some of the refugees who migrated are devout from Turkey to the United States of America or European countries. But most of those who migrated from Syria to Turkey is secularized. There is a fundamental fact that the phenomenon of migration affects people's cultural, economic or religious identities.

The sample of this study consists of 15 Syrian refugees living in different districts of Istanbul. After this, 15 refugees were interviewed and analyzed. In this article, we applied to Snowball technique in order to achieve healthy results and to gain the trust of the refugees and generally have reached the following conclusions.

a. Flowing waves of immigration from Syria to Turkey in March 2011, the social, economic and religious life of Syrian refugees and Turkish society has

been affected. Turkey has been exposed to intense waves of immigration because of the open-door policy that Turkey has applied. Turkey has been faced with the social structure of ethnic and religious groups are quite different from their own culture.

b. We can say the following about the relationship between secularization and migration based on the Syrian refugees we interviewed; the reality of migration that Syrians have been confronted with leads to a secular attitude. They gradually began to move away from the authority of religious values.

c. The reasons behind the secular attitude of the Syrian refugees residing in Istanbul are as follows; adaptation to new social reality or desire to adapt to Turkish society whose social codes are different, being away from the peer pressure due to the free atmosphere in major cities and urban culture, learning religion correctly, and the change of consciousness caused by the get even with God because of the tragic events they have experienced.

d. The authority of the God or belief in the life of the Syrian refugees residing in Istanbul is more and more diminishing and secularism is gradually building itself. They go to prayer, fasting or wearing a headscarf; however, they do not feel the authority of religion as much as before.

e. Syrian refugees who have a different social identity, have tried to adapt to the social and religious life in Turkey. A woman who wears veil or wear a burqa while living in Syria prefers not to wear the veil when she is in Istanbul but prefers to wear the topcoat that she thinks it is more suitable for Turkish society.

f. Syrian refugees living in Istanbul can make some changes in their religious values or religious rituals to adapt to the cultural codes and social fabric of Turkish society. An important part of them tries to put forward a lifestyle that does not disturb Turkish society.

g. According to a Syrian refugee, social and religious life in Turkey is a liberal than Syria. Therefore, they are not under the pressure of any community in the process of religious learning. Especially before the Syrian civil war, people living in small neighborhoods of Syria stated that they were subjected to neighborhood pressure; however, they came after Turkey said that they can express themselves in a free format. This forced migration gradually leads to mental change.

h. Some of the refugees in Istanbul, especially women who are faced with tragic events such as being raped or losing their relatives in Syria, have psychological problems. Republic of Turkey should do systematic studies to reintegrate them into society and should continue to support them especially

---

some of them who have been exposed to violence.

Keywords: Sociology of Religion, Religion, Secularization, Immigration, Syrian Refugees.

